

The image is a reproduction of a painting, likely by a Dutch artist from the 17th century. It depicts a bustling street scene in a Dutch city, possibly Amsterdam. In the foreground, a canal flows from the bottom left towards the center, with a stone bridge crossing it. The bridge has several arches, and a few figures are visible on it. The street beyond the bridge is filled with people, some walking and others standing. The buildings are tall and multi-story, with a variety of colors including red, brown, and grey. The architecture is characteristic of the Dutch Golden Age, with many windows and gabled roofs. The overall style is detailed and realistic, capturing the everyday life of the city.

**De schilders en schrijvers van
Tachtig**

De schilders en schrijvers van Tachtig

De oude Haagse en jonge Haagse en Amsterdamse kunstenaars

In de eerste helft van de jaren tachtig van de negentiende eeuw eindigde de succesperiode van de schilders van de Haagse School en begon juist die periode voor de jonge Haagse en Amsterdamse kunstenaars. Een overgang in stijl was niet abrupt aangezien veel van deze jongere schilders waren opgeleid door de oudere kunstenaars van de Haagse School. Van een strijd tussen de in Den Haag werkende kunstenaars en de Amsterdamse kunstenaars was ook geen sprake.¹ Een schrijver als A.M. Hammacher spreekt liever van een het bestaan van een 'tweede' of 'steedsch' impressionisme in Amsterdam dat vooraf werd gegaan door een 'natuurimpressionisme' in Den Haag.²

Naast overeenkomsten bestonden er ook verschillen tussen de twee generaties. Het grootste verschil was te vinden in de onderwerpskeuze. De jonge Haagse en Amsterdamse schilders begonnen vrijwel allemaal met het verbeelden van landschappen, maar de kunstenaars waren nog erg zoekende in wat ze met deze landschappen wilden vertellen. Het verschil in boodschap was voornamelijk te vinden in de sfeer die de kunstwerken in zich droegen. Terwijl de oudere kunstenaars vaak een momentopname verbeeldden, konden de kunstwerken van de jongere kunstenaars de beschouwer het gevoel geven dat er goed over het kunstwerk was nagedacht.³

Veel van de jonge schilders begonnen steeds meer interesse te tonen voor de wereld waar zij midden in stonden in plaats van voor het rustieke landschap waar veel van de oudere schilders zich nog mee bezig hielden. Zij kozen daardoor steeds vaker voor actuele gebeurtenissen als onderwerp van hun kunst en in plaats van het landschap ging de stad een steeds belangrijkere rol spelen. Hoewel de jongere kunstenaars aandacht gingen besteden aan de stedelijke omgeving in plaats van aan de natuur lag de aandacht nog steeds op de omgeving en niet op de figuren die eventueel werden afgebeeld (zie afbeelding 2 op de volgende pagina). Vanaf het einde van de jaren tachtig gingen steeds meer schilders zich richten op een genre in de kunst dat afweek van het landschap. Zo koos Willem Witsen (1860-1923) voor stadsgezichten en gaf Isaac Israëls (1865-1934) de voorkeur aan diezelfde stad, maar richtte hij zich meer op de mens die in de stad woonde.⁴

---

¹ R. Bionda (red.), C. Blotkamp (red.), R. Bergsma e.a., *De schilders van Tachtig. Nederlandse schilderkunst 1880-1895*, tent. cat. Amsterdam (Rijksmuseum Vincent van Gogh) 1991, p. 13.

² A.M. Hammacher, *Amsterdamsche impressionisten en hun kring*, Amsterdam 1941, p VII.

³ R. Bionda (red.), C. Blotkamp (red.), R. Bergsma e.a., *De schilders van Tachtig* 1991 (zie noot 1), p. 17.

⁴ R. Bionda (red.), C. Blotkamp (red.), R. Bergsma e.a., *De schilders van Tachtig* 1991 (zie noot 1), p. 37.

De kunstenaars die in deze jaren in Amsterdam werkzaam waren en zich in hun werkwijze lieten beïnvloeden door de schilders van de Haagse School worden vaak samengevoegd onder de term 'Amsterdamse School'. Dit is echter geen correcte benaming aangezien er grote verschillen bestonden tussen de

diverse jonge kunstenaars in deze stad. Het enige waarin zij overeenkwamen, was hun behoefte aan volledige vrijheid in hun werken. Zij wilden hun eigen gevoelens of denkbeelden op hun werk los kunnen laten zonder zich aan regeltjes te moeten houden. Dit leidde volgens hen tot oprecht werk. Daarnaast zou kunst ook geen functie meer hoeven hebben, maar een

Afb. 2. George Hendrik Breitner, *Rokin*, 1897, olieverf op doek, 97 x 127 cm, Rijksmuseum, Amsterdam.

passie van de kunstenaar moeten kunnen zijn waar hij geheel in op zou moeten kunnen gaan.⁵ Een benaming die tegenwoordig veel wordt gehanteerd in plaats van Amsterdamse School is Amsterdams Impressionisme.

Vanaf ongeveer 1885 was de vraag naar vrijheid steeds nadrukkelijker terug te vinden in de kunstwerken van de jongere generatie.⁶ Samen met de schrijvers van *De Nieuwe Gids* brachten de Amsterdamse schilders iets naar Nederland wat voorheen nog niet bestond: avant-garde. Elementen die hiervan terug te vinden zijn in hun denkbeelden zijn bijvoorbeeld de verheerlijking van het l'art pour l'art-ideaal, het verzet tegen de maatschappelijke en culturele waarden van de bourgeoisie, een bohème-achtige levenswijze en de neiging onbegrip of miskenning niet te zien als het falen van hun kunst, maar juist als een bewijs van hun talent.⁷

⁵ C. Stolwijk, *Uit de schilderswereld. Nederlandse kunstschilders in de tweede helft van de negentiende eeuw*, Leiden 1998, p. 13.

⁶ R. Bionda (red.), C. Blotkamp (red.), R. Bergsma e.a., *De schilders van Tachtig* 1991 (zie noot 1), p. 17.

⁷ R. Bionda (red.), C. Blotkamp (red.), R. Bergsma e.a., *De schilders van Tachtig* 1991 (zie noot 1), p. 12.

De Nieuwe Gids

De kunstenaars brachten hun nieuwe ideeën niet alleen via hun kunst in de buitenwereld. De oprichting van het tijdschrift *De Nieuwe Gids* heeft ook een belangrijke rol gespeeld binnen de beweging van de Tachtigers. *De Nieuwe Gids* is voortgekomen uit de letterkundige vereniging Flanor, in 1881 door Frank van der Goes (1859-1939), een journalist, opgericht. Deze vereniging wilde de discussie tussen jonge literatoren bevorderen met uitbreiding naar de wetenschap en de kunst. Kunstenaars uit andere disciplines dan de letterkunde waren daarom van harte welkom. Beeldende kunstenaars kenden een soortgelijke vereniging met de naam St. Lucas. Onder andere de kunstenaars Jacobus van Looy (1855-1930), Jan Veth (1864-1925) en Willem Witsen besloten in 1883 over te stappen naar Flanor, omdat zij vonden dat St. Lucas te veel een gezelligheidsvereniging was geworden.⁸ Flanor is nooit echt van de grond gekomen door onderlinge meningsverschillen en een conflict over de oprichting van een eigen tijdschrift. Een aantal leden ging zelfstandig verder met de ideeën over het tijdschrift en in 1885 verscheen het eerste nummer. Na de oprichting van *De Nieuwe Gids* werd de vereniging overbodig en acht maanden later werd Flanor opgeheven.⁹

De Nieuwe Gids werd opgericht als spreekbuis voor studenten die op zoek waren naar vernieuwing. Zij waren klaar met de bestaande conventies over hoe het volgens hun voorgangers zou

Afb. 3. Joseph Jessurun de Mesquita, *Leden van De Nieuwe Gids, met de kunstenaars en dichters Willem Witsen, Willem Kloos, Hein Boeken en Maurits van der Valk, 1888*, daglichtcollodiumzilverdruk, 163 x 222 mm, Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

moeten gaan. Dit gold zowel voor de poëzie als voor de beeldende kunst. De redactieleden van *De Nieuwe Gids* (zie voor een selectie afbeelding 3) waren van mening dat de beeldende kunst niet mocht worden gebruikt voor moraliserende propagandadoeleinden. Politiek en

⁸ I.M. de Groot (red.) e.a., *Willem Witsen. 1860-1923. Schilderijen, tekeningen, prenten, foto's*, Bussum 2003, p. 24.

⁹ I. Voorsteegh, *Door schoonheidskoorts bezocht. 100 jaar na het ontstaan van de Beweging van Tachtig*, Dordrecht 1985, p. 16.

kunst moesten los van elkaar staan. Hun politieke standpunten werden duidelijk gemaakt door middel van de artikelen in het tijdschrift.¹⁰

Hoewel de beeldende kunstenaars binnen Flanor een bescheiden rol hebben gespeeld, was hun aandeel in *De Nieuwe Gids* groter. Zij schreven veelal kunstkritieken, al dan niet onder een andere naam. Een onderwerp waar de schilders uit de jaren tachtig een heel duidelijke mening over hadden, was wie er kritiek mocht uiten over de kunst. Deze mening kwam dan ook regelmatig terug in het tijdschrift. In 1886 schreef Willem Witsen onder het pseudoniem W.J. v.W. bijvoorbeeld het volgende:

om goed criticus te wezen moet men zelf artiest zijn en van 't gehalte als de te beoor-deelen kunstenaar; de criticus zij voor Publiek de tolk en wegwijzer, die niet de pretentie hebbe lesjes uit te deelen aan de artiesten, maar die het kunstwerk moet ontleden en er de grootere en mindere qualiteiten van aanwijst, om Publiek te doen zien, wat het uit zichzelf niet zien kan.¹¹

Volgens Witsen mag iemand dus pas kritiek leveren als diegene zelf ook kunst maakt. Eerder heeft iemand er niet genoeg verstand van.

Bij *De Nieuwe Gids* was objectieve waarneming van de werkelijkheid een belangrijk begrip. De werkelijkheid zou door iedereen individueel geïnterpreteerd moeten worden. En juist deze individuele interpretatie leidde tot moeilijkheden binnen de groep. De discussies die vóór de oprichting van *De Nieuwe Gids* mondeling werden gevoerd, stonden nu vast op papier en dat leidde tot spanningen binnen de groep. Sommige leden stapten op, van anderen werd simpelweg werk geweigerd. De sfeer binnen de groep verslechterde en in 1893 gingen de schrijvers uit elkaar. *De Nieuwe Gids* zou uiteindelijk pas in 1943 definitief worden opgeheven.¹²

Er zal nu verder worden gegaan met een beschrijving van het werk en de ateliers van drie kunstenaars die tot het Amsterdams Impressionisme gerekend kunnen worden: Willem Witsen (1860-1923), Isaac Israëls (1865-1934) en George Hendrik Breitner (1857-1923).

---

¹⁰ I. Voorsteegh, *Door schoonheidskoorts bezocht*, 1985 (zie noot 9), p. 18.

¹¹ W.J. v.W, 'Een Boek over Kunst', *De Nieuwe Gids* 1 (1886) 2, p. 463, tijdschrift geraadpleegd via: De Nieuwe Gids <www.dbnl.org> (7 juni 2012).

¹² I. Voorsteegh, *Door schoonheidskoorts bezocht*, 1985 (zie noot 9), p. 18.